

кандидат педагогічних наук, доцент,
докторант відділу зарубіжних систем педагогічної освіти і освіти дорослих,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України,
вул. М. Берлінського, 9, 04060 Київ, Україна
g.golovchenko@gmail.com

МЕДІАОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Нині в умовах цифрового суспільства життєво необхідними навичками вважаються медіаінформаційні, які є результатом медіаосвіти. Важливість і необхідність впровадження медіаосвіти в навчальний процес на усіх рівнях освітньої системи, а також у всіх освітніх системах розуміється і підтримується державними органами, науковцями, прогресивно мислячими громадськими діячами в Україні. Мета статті – проаналізувати медіаосвітню діяльність з позиції нормативно-правового забезпечення та досвіду його практичної реалізації на теренах України. Використано комплекс методів наукового пошуку: огляд літератури, аналіз, синтез отриманих даних, прогностичний метод.

З'ясовано, що ціла низка правових документів регулює діяльність медіасфери в Україні. Однак, переважна більшість із них стосуються саме діяльності медіа чи регулювання інформаційної сфери. Натомість, розвиток медіаінформаційної грамотності регулюється не окремим законом, а в контексті низки законів України про освіту. Визначено й охарактеризовано 7 пріоритетних напрямів подальшого розвитку медіаосвіти згідно з Концепцією провадження медіаосвіти на період до 2025 року: дошкільна, шкільна, позашкільна медіаосвіта, медіаосвіта у вищій школі, медіаосвітня підготовка батьків, медіаосвіта дорослих, неформальна медіаосвіта. Розглянуто концепти «неформальна медіаосвіта» та «медіаосвіта засобами медіа» як доволі дискусійні. Проаналізовано форми медіаосвіти та завдання, що стоять перед ними. Зважаючи на результати аналізу, виокремлено й обґрунтовано доцільність ще однієї форми медіаосвіти – «самоосвіта засобами медіа» як самоорганізованого здобуття цифрової, інформаційної та медіа компетентностей під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям. Окреслено перспективи подальших наукових розвідок, зокрема в плані проведення експериментальних досліджень

Ключові слова: медіаінформаційна грамотність, медіаосвіта, нормативно-правове забезпечення, форми медіаосвіти, Україна.

© Головченко Г., 2020

<https://doi.org/10.28925/2312-5829.2020.3>.

Вступ. Нині медіаосвіта стала запорукою успішності в особистому та професійному житті кожного члена суспільства, а для молодого покоління – життєво необхідною умовою його підготовки до життя у світі.

Зважаючи на високу медіанасиченість простору, в якому члени сучасного українського суспільства живуть, працюють і відпочивають, а також на те, скільки часу займає у середньостатистичного українця використання різноманітних медіазасобів, нині вкрай затребуваними навичками є медіаінформаційні та цифрові. Ще десять років тому назад молодь віком від 8 до 18 років, за підрахунками вчених у середньому проводила 7,5 годин на добу (Rideout, Foehr, Roberts, 2010), займаючись різними видами діяльності, пов'язаними з медіа – прослуховування музики, відеоігри, перегляд анімаційних, художніх, документальних фільмів, пошук певної інформації для виконання шкільних завдань тощо. Нині в умовах викликів пандемії та переведенням навчання в освітніх закладах у дистанційний формат у всьому світі ця цифра зросла в рази. Відтак, і роль медіа набула вирішальної ролі не лише у покращенні життя суспільства, але й його повсякденному забезпеченні, у тому числі й освіті. А враховуючи величезний освітньо-виховний потенціал медіа, необхідність провадження медіаосвіти в навчальному процесі стала очевидною. Адже саме медіаосвіта сприятиме розвитку цифрової та медіакомпетентностей, навичок критичного мислення, убезпечить від можливих загроз в Інтернет просторі, навчить приймати обґрунтовані рішення, активізуватиме комплексний розвиток технічних, когнітивних, соціальних, громадянських і творчих здібностей, які дозволять кожному громадянину отримати вільний доступ до інформації, оволодіти навичками критичного мислення, свідомо й відповідально взаємодіяти з медіа та один з одним.

Важливість і необхідність впровадження медіаосвіти в навчальний процес на усіх рівнях освітньої системи, а також у всіх освітніх системах розуміється і підтримується державними органами, науковцями, прогресивно мислячими

громадськими діячами в Україні. Країна вже має певні здобутки у цій сфері. Медіаосвіту почали сприймати вже не просто, як дисципліну, яку необхідно опанувати підростаючому поколінню, а як «невід’ємну і незамінну область знань у сучасному світі» (Жилавская, Зубрицкая, 2017, с. 5), без якої неможливо обійтися у нинішніх умовах навіть дорослим.

Однак ефективний розвиток медіаосвіти, як і освіти загалом, можливий за умови належно сформованої законодавчої основи, що на думку Л. Лук’янової (2017), передбачає відповідальність держави, бізнесу, територіальних громад, громадських організацій, взаємодію між основними суб’єктами освітнього процесу, їхні права та обов’язки, способи координації між різними провайдерами освітніх послуг, визначає цілі, принципи й механізми фінансування освітньої діяльності та державної підтримки. Зважаючи на таку вагому роль законодавчого забезпечення, доцільно проаналізувати механізми нормативно-правового регулювання предмету нашої наукової розвідки – медіаосвітньої діяльності Україні (с. 5-6).

Аналіз останніх публікацій. Питання медіаосвіти та формування медіаінформаційної грамотності перебуває в колі наукових інтересів як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників. Так, досліджувалися такі питання, як: фундаментальні основи медіаосвіти (Д. Бакінгем, М. Маклюен, Дж. Пандженте, У. Поттер, Іванов, Г. Онкович, Б. Потятинник, Г. Почепцов, О. Федоров); історія розвитку і становлення медіаосвіти в окремих країнах і загалом у світі (Д. Бачинський, М. Ковальова, А. Князев, М. Коропаткін, О. Федоров); проблеми впливу медіа на суспільство й конкретно на особистість (Р. Хобс, Л. Мастерман, С. Лівінгстон, М. Фіцула, О. Петрунько); практичні аспекти застосування медіатехнологій (О. Волошенко, Л. Найдьонова, В. Іванов, О. Боришполець, Р. Бужиков) та інші. Разом з тим, огляд нормативно-правового забезпечення медіаосвітньої діяльності в Україні розкрито недостатньо. Частково питання державного регулювання медіаосвіти були висвітлені у праці О. Ковнещинської (2016), яка зупинилася на Концепції провадження медіаосвіти 2016 р. в контексті інформаційно-комунікаційних, зокрема мережних технологій (с. 33-34). Як свідчить аналіз джерельної бази, цілісне дослідження законодавчого та інструктивно-нормативного забезпечення медіаосвіти на теренах України відсутнє у вітчизняному науковому просторі.

З огляду на вказане, **мета статті** – проаналізувати медіаосвітню діяльність України з позиції наявності нормативно-правового забезпечення провадження медіаосвіти та досвіду його практичної реалізації.

Методологія дослідження. Доволі часто у проведенні досліджень з педагогіки вчені використовують симбіоз квалітативного та квантитативного методів, причому для тестування отриманих результатів акцент в аналізі зміщується на кількісні показники. Описовий метод сприймається лише як необхідне доповнення, як частина дослідження. Однак, гарне описове дослідження, на думку групи американських науковців С. Лоеб, С. Динарськи, Д. МакФарланд, П. Морріс та ін. (Loeb, Dynarski, et.al., 2017, с. v), часто є «справжнім викликом, оскільки потребує експертизи, обдумування, зусиль». Крім того, опис – це найкращий спосіб донести до аудиторії інформацію про важливе явище. Більше того, навіть в основі кількісних показників лежать слова, які власне й складають опис (Libarkin, Kurdziel, 2002, с. 195).

Наша наукова розвідка є описовою. З масиву інформації про законодавче забезпечення освіти в Україні ми обирали релевантні дані, що стосуються лише провадження медіаосвіти. В результаті використання теоретичних методів дослідження: огляду, аналізу, синтезу отриманих даних, було систематизовано форми і напрями медіаосвітньої діяльності, що згадуються у вітчизняних нормативно-інструктивних матеріалах. Прогностичний метод дозволив виокремити й обґрунтувати ще одну важливу форму медіаосвіти – самоосвіту засобами медіа, та визначити завдання, що стоять перед нею.

Результати й обговорення. Як свідчить аналіз законодавчого забезпечення, ціла низка правових документів регулює діяльність медіасфери в Україні. Однак, переважна більшість з них стосуються саме діяльності медіа чи регулювання інформаційної сфери, зокрема: Закони України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення та радіомовлення», «Про інформаційні агентства», «Про зв'язок», «Про рекламу», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», «Про Національну програму інформатизації», «Про науково-технічну інформацію», «Про захист

інформації в автоматизованих системах» та ін. Разом з тим, невизначеність ролі медіаосвіти як важливого складника медіасфери загалом, відсутність визначення конкретних механізмів її функціонування потребують активних дій з боку законодавчих органів щодо їх розроблення та внесення змін саме в рамках зазначених вище законів.

Питання набуття українськими громадянами медіа та інформаційної грамотності, у тому числі й підростаючими поколіннями – школярами, студентами, розглядаються переважно в контексті більш глобальних законів, підзаконних актів та інших нормативно-правових документах, зокрема у: Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про повну загальну середню освіту», Національній стратегії розвитку освіти України на період до 2021 року», Концепції освіти дорослих. Їх аналіз свідчить, що у чинному Законі України «Про освіту» (2017) лише у статті 12 «Повна загальна середня освіта» надається перелік ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності, серед яких зазначається «інформаційно-комунікаційна компетентність», «громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей»; «культурна компетентність». Зазначені компетентності є складниками медіаінформаційної грамотності, розвиток якої передбачено сучасними стратегіями ЮНЕСКО, й які мають сприйматися як ключові компетентності XXI століття.

Більш деталізовано питання провадження медіаосвіти та розвитку медіаінформаційної грамотності розкрито у Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, ухваленій постановою Президії Національної академії педагогічних наук України від 20 травня 2010, та її новій редакції, ухваленій постановою Президії Національної академії педагогічних наук України 21 квітня 2016 р. Зупинимось детальніше на їх аналізі.

Розроблення Концепції провадження медіаосвіти у 2010 р. стало важливим кроком до всебічного її підтримання в Україні. Медіаосвіту почали розглядати як вагомий чинник модернізації освіти в цілому, що сприятиме побудові в країні

інформаційного суспільства, розвитку економіки знань, становленню громадянського суспільства.

Концепція 2010 р. спрямована на підготовку і проведення широкомасштабного поетапного всеукраїнського експерименту з упровадження медіаосвіти на всіх рівнях; пріоритетне започаткування практики шкільної медіаосвіти, яка стане головною інтеграційною ланкою формування цілісної системи медіаосвіти; забезпечення медіаосвіти у вищій школі, насамперед при підготовці фахівців педагогічного профілю; врахування завдань медіаосвіти в ході здійснення освітніх реформ та планування відповідних бюджетних асигнувань; ініціювання широкої громадської підтримки медіаосвітнього руху, включаючи міжнародну співпрацю в цій сфері (Концепція, 2010). Обов'язки провідного координатора впровадження медіаосвіти в країні взяла на себе Національна академія педагогічних наук України.

Упродовж реалізації першого експериментального етапу лише за один 2011 р. різними формами шкільної медіаосвіти було охоплено понад 250 загальноосвітніх навчальних закладів Дніпропетровської, Запорізької, Київської, Луганської, Львівської, Миколаївської, Полтавської, Черкаської областей та міста Києва. Започатковано також регіональні медіаосвітні експерименти в Дніпропетровській, Запорізькій, Львівській, Сумській, Харківській, Чернігівській областях, Загалом, понад 40 тис. учнів було охоплено тією чи іншою формою медіаосвіти (В Україні, 2016). Це – вивчення курсу медіаосвіти за вибором у старшій школі, факультатив, воркшопи чи майстер-класи. Головне у таких медіаосвітніх заходах, щоб учням було цікаво це вивчати, адже вони відчують, що медіаосвіта — «це про їхнє сьогодення життя, яке вже великою мірою віртуалізувалося і минає у взаємодії з медіа» (Найдьонова, 2016). Таким чином, навіть попередні підсумки експериментального етапу впровадження медіаосвіти засвідчили її мотиваційний потенціал, актуальність і практичну значущість: медіаосвіта відповідає життєвим потребам сьогодення.

Проте об'єктивні чинники потребували нагальних змін і зокрема переосмислення Концепції медіаосвіти 2010 р., саме завдяки суттєвим змінам, що відбулися на міжнародному рівні і у вітчизняних реаліях розвитку медіаосвіти.

Українська дослідниця проблем медіаосвіти, заступниця директора з наукової роботи Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, завідувачка лабораторії психології масової комунікації та медіаосвіти Л. Найдьонова визначила 3 групи об'єктивних причин, що спонукали переглянути та доповнити чинну на той час Концепцію, науковець вказала на :

- здобутки медіаосвіти на міжнародному рівні впродовж 2010–2016 рр.;
- досвід експериментального впровадження медіаосвіти, зворотній зв'язок від педагогічної практики;
- умови зовнішньої інформаційної агресії, висвітлення в медіазбройного конфлікту на сході країни й анексії Криму, потреба долати психологічні наслідки війни (Найдьонова, 2016).

Як зазначає дослідниця, «загострення потреби в медіаосвіті та оновленні Концепції її впровадження пов'язано також з розгортанням інформаційно-психологічної війни, ескалацією агресії, захопленням території України. Коли писався нині діючий варіант Концепції, ми ще не стикнулися з воєнними діями на Донбасі, анексією Криму, потоками вимушено переміщених осіб, а також медійною ретравматизацією постраждалих, медіатравмою війни як новою формою деструктивних медійних впливів при висвітленні трагічних подій» (Найдьонова, 2016).

Відтак, у 2016 р. з'являється нова редакція Концепції провадження медіаосвіти, в якій визначено основні етапи її реалізації до 2025 року (Концепція, 2016).

Головною метою оновленої Концепції визначено сприяння розбудові в Україні ефективної системи медіаосвіти, що має стати фундаментом гуманітарної безпеки держави, розвитку і консолідації громадянського суспільства, протидії зовнішній інформаційній агресії, всебічна підготовка дітей і молоді до безпечної та ефективної взаємодії з сучасною системою медіа; формування у громадян медіаінформаційної грамотності і медіакультури відповідно до їхніх вікових, індивідуальних та інших особливостей (Концепція, 2016).

До пріоритетних напрямів медіаосвіти включено позашкільну медіаосвіту, зокрема секції МАН, бібліотечну справу стосовно дитячих бібліотек; розроблення

стандартів і освітніх програм медіаінформаційної грамотності педагогів для всіх рівнів освіти. Відповідно, зміни було внесено і до форм медіаосвіти, зокрема в новій Концепції наголошено на необхідності розвитку предметної професійної медіаосвіти в професійно-технічних навчальних закладах та закладах вищої освіти; інтегрованої медіаосвіти; батьківської медіаосвіти для захисту дітей раннього віку від зловживання екраном; неформальної медіаосвіти засобами медіа (Концепція, 2016).

Узагальнюючи положення, викладені у Концепції щодо форм медіаосвіти, варто зазначити, що виокремлено 7 її складників. Загалом, кількість форм медіаосвіти відповідає усім складникам безперервної освіти в Україні: медіаосвіта дошкільна, шкільна, позашкільна, вища школа, батьківська, медіаосвіта дорослих, медіаосвіта засобами медіа. Кожна із зазначених форм має пріоритетні завдання, які визначено у нормативно-інструктивних документах, і на яких ми зупинимось детальніше.

У сучасних умовах особливо актуальною медіа освіта стає для дітей дошкільного віку, які майже від самого народження стикаються з різними електронними і цифровими медіа засобами: смартфонами, планшетами, ноутбуками тощо. Близько 80% дітей віком від 3 до 5 років впевнено користуються батьківськими дівайсами. Крім того, доволі часто батьки використовують медіа засоби як «заспокійливе» для своїх дітей (Ebbeck, Yim, et al, 2016). Таким чином, медіа, особливо новітні, мають надзвичайно великий вплив на дітей дошкільного віку. Низка наукових досліджень підтверджує вплив мобільних дівайсів на фізичний і психологічний стан дітей (Bozzola, Spina et al, 2018); висвітлює різні шляхи використання дітьми екранних медіа в домашньому освітньому середовищі (Huber, Highfield, Kaufman, 2018); доводить взаємозв'язок рівня розвитку медіа навичок дитини від наявності електронного медіа засобу у його/її спальній кімнаті (Nikken, Schols, 2015); аналізує негативний вплив надмірного використання медіа на дітей дошкільного віку та важливість розвитку їх медіа навичок (Akyar, Sapsaglam, 2019) та розкриває багато інших питань. Йде мова про нагальну потребу навчати дітей, як сприймати інформацію з медіа засобів, як убезпечитись від їх негативного впливу.

Зважаючи на вплив медіа на дітей дошкільного віку, з-поміж завдань, що стоять перед *дошкільною освітою*, виділимо основні:

- забезпечити збалансований естетичний та інтелектуальний розвиток дитини, у тому числі й такі його форми, як емоційний, соціальний, практичний;
- захищати дитину від агресивного медіасередовища, зокрема від впливу медіапродукції з елементами сцен насилля, жахів, еротики та інших, що не відповідають віковим можливостям психіки дитини;
- навчити дитину використовувати адаптовану до вікових норм медіапродукцію;
- формувати у дитини вміння орієнтуватися, обирати й використовувати медіапродукцію.

З огляду на всезростаючу роль медіа засобів у навчальному процесі в сучасній школі, наслідком яких стала поява «нового способу викладання і навчання» в епоху Школи 2.0 (Lee, 2016), надзвичайної актуальності набуває розвиток і формування медіаосвітніх навичок підростаючого покоління. Проведення *шкільної медіаосвіти* передбачає наступні механізми:

- інтегрувати медіаосвіту у більшість навчальних предметів, що вивчаються школярами;
- розробити та впроваджувати медіаосвіту в різноманітних позакласних формах роботи, наприклад, у гуртках, на факультативах, у спеціальних навчальних курсах;
- широко залучати до медіаосвітньої діяльності шкільні бібліотеки;
- формувати у школярів критичне мислення;
- розвивати комунікаційну медіакомпетентність.

Ведучи мову про медіаосвіту дітей і підростаючого покоління, потрібно виокремлювати *позашкільну медіаосвіту* й розглядати її окремо від шкільної, оскільки, остання «маргіналізує знання, отримані молодими людьми під час їх дозвілля, на цифрових платформах, у спілкуванні з однолітками» (Pereira, Fillol, Moura, 2019, с. 41). В Україні позашкільна медіаосвіта реалізується у різноманітних

позашкільних освітніх закладах, наприклад, публічних дитячих бібліотеках, спортивно-оздоровчих закладах, центрах творчості, туризму й краєзнавства тощо. Перед нею стоять такі завдання:

- сприяти розвитку способів самовираження особистості усіма доступними засобами;
- підсилювати ефект медіаосвітньої діяльності школи через тісну співпрацю шкільних і позашкільних закладів освіти;
- залучати батьків до проведення медіаосвітньої діяльності;
- використовувати виховний потенціал сімейних цінностей, родини та її традицій у провадженні медіаосвітньої діяльності;
- використовувати в межах психотерапевтичної та психолого-консультаційної допомоги.

Використання *медіаосвіти у вищій школі* вважається науковцями інноваційним підходом і «сферою підвищеного інтересу» (Rowel, 2019, с. 3). Вона передбачає такі напрями діяльності:

- здійснювати медіаосвітню підготовку майбутніх фахівців усіх спеціальностей, у тому числі і для мас-медіа, через введення до навчальних програми предметної професійної медіаосвіти;
- посилити медіаосвітній складник підготовки майбутніх педагогів;
- започаткувати підготовку у вищій школі медіа педагогів і медіа психологів.

У нинішніх умовах *медіаосвітня підготовка батьків* набуває особливого значення, завдяки їй медіаосвіта має стати цілісною системою. Оскільки родина створює умови для ранньої соціалізації дитини, завдяки їй можливо:

- забезпечити дитину раннього віку від негативного впливу на її розвиток;
- розвивати й популяризувати свідоме батьківство в громадських школах, публічних бібліотеках, через соціальні служби і центри по роботі з сім'ями;
- включати медіаосвіту до психологічного блоку підготовки фахівців різних профілів, як майбутніх батьків, у вищій школі.

Важливим напрямом медіаосвітньої діяльності в Україні є *медіаосвіта дорослих*, яка розглядається як форма безперервної освіти, заснована на використанні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та новітніх медіа. Для України цей напрям медіаосвіти є відносно новим. Однак, є усвідомлення того, що застосування принципів навчання дорослих, використання інтерактивних методів і медіаосвітніх матеріалів у комплексі відкриває більше шляхів залучення дорослих до неперервного навчання, ніж будь-яка інша педагогічна технологія (LeNoue, Hall, Eigmy, 2011).

Зважаючи на її роль і завдяки її широкому провадженню в Україні, очікується, що вона дозволить:

- вирівняти досвід поколінь, зокрема старшого покоління, яке соціалізувалося в умовах не цифрових, а традиційних та електронних медіа;
- забезпечити особистісний розвиток і підвищення кваліфікації;
- сприятиме зміцненню інформаційної безпеки держави в умовах зовнішньої агресії та пропаганди;
- розвинути цифрову та медіакомпетентність населення, що, в свою чергу, сприятиме формуванню цифрового суспільства свідомих громадян;
- підвищити стійкість до деструктивних медіаінформаційних впливів.

Ще однією формою медіаосвіти в Україні згідно з Концепцією (2016) є *медіаосвіта засобами медіа*, чи як її названо у цьому документі – *неформальна медіаосвіта*. Використання вказаних термінів є досить дискусійним. Перший термін може і широко використовується у формальній освіті. Вважаємо доцільним використання саме другого терміну, з огляду на те, що ця форма медіаосвітньої діяльності, як і загалом вся неформальна освіта, провадиться, «як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій» (Закон України, 2017). Суголосним є трактування цього терміну й у Концепції – форма стихійної медіаосвіти дітей та дорослих, що може набувати ознак цілеспрямованості та

конструктивності (Концепція 2016). Крім того, до використання терміну «неформальна медіаосвіта» спонукають також і ті завдання, що окреслені в Концепції:

- забезпечувати навчальними, інформаційно-аналітичними, інформаційно-розважальними програмами та медіапроектами;
- підвищувати якість освітньої медіапродукції;
- залучати до виробництва та експертизи якості медіапродукту фахових медіапедагогів та медіапсихологів (Концепція, 2016).

У зв'язку з тим, що в Концепції провадження медіаосвіти 2016 р. згадується лише термін «неформальна медіаосвіта», виникає логічне запитання про інформальну медіаосвіту та використання її потенціалу для розвитку медіаінформаційної грамотності населення України. Сучасні засоби комунікації роблять цю освітню систему чи не найбільш ефективною, навіть у порівнянні з формальною освітою. Медіа та медіаосвіта можуть слугувати містком, що з'єднує формальну та інформальну освіту (Greenhow, Lewin, 2016, с. 6). Вона має місце у всіх зазначених вище формах медіаосвітньої діяльності. Крім того, завдяки їй, розвиваються нові інтереси, навички змістовного проведення дозвілля, з'являються нові опції для розваг і формування культури (Сус, 2014, с. 68)

Однак, використання терміну «інформальна медіаосвіта» також зумовлює низку запитань. Тому вважаємо більш вдалим термін «*самоосвіта засобами медіа*». Адаптуючи визначення інформальної освіти, представлене в Законі України «Про освіту» (2017) до потреб нашого дослідження, зазначимо, що самоосвіта засобами медіа передбачає самоорганізоване здобуття цифрової, інформаційної та медіа компетентностей під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям.

Таким чином, медіаосвіта в Україні має певне інструктивно-нормативне забезпечення, її провадження підтримується і популяризується громадськими організаціями, наукові установи розробляють необхідне наукове-навчально-методичне забезпечення, координацію заходів здійснює НАПН України.

Питання медіаосвіти також постійно перебувають у центрі уваги низки вітчизняних закладів вищої освіти, де здійснюється підготовка майбутніх фахівців для цієї сфери діяльності. Серед них варто назвати такі, як Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Львівський національний університет імені Івана Франка, Волинський національний університет імені Лесі Українки та ін., які щорічно проводять конференції, присвячені актуальним питанням медіаосвіти, медіавиховання, розвитку медіакомпетентності окремих категорій населення та суспільства в цілому.

Все це створює підґрунтя для розроблення відповідного нормативно-правового забезпечення. Належне законодавче унормування буде сприяти орієнтації державної політики в освітній сфері на формування життєво необхідних компетентностей, пріоритетом якої стає медіаосвіта, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, Інтернет, мобільна телефонія) медіа» (Концепція, 2016).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Викладене вище дає підстави стверджувати, що медіаосвіта в Україні визнається як окремий напрям освітньої діяльності, пори те, що в законодавчому забезпеченні відсутні окремі нормативно-правові документи, які б регулювали її реалізацію. Проте окреслені завдання у Концепції провадження медіаосвіти в Україні на період до 2025 р. свідчать про те, що формування та впровадження медіаосвіти в Україні відбувається досить активно. На жаль, рамки статті не дозволяють детально розглянути, як саме здійснюється медіаосвітня діяльність в Україні. З огляду на вказане, перспективами подальших досліджень можуть стати вивчення особливостей медіаосвітньої діяльності на теренах України, аналіз здобутків і викликів у процесі провадження медіаосвіти, експериментальні дослідження вагомості набутої медіаінформаційної компетентності для школярів, студентів, педагогічних працівників, людей похилого віку чи інших вразливих верств населення України.

Література

- В Україні оновлено Концепцію впровадження медіаосвіти. *MediaSapiens*. 2016. URL: https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/v_ukraini_onovleno_kontseptsiyu_vprovadzhennya_mediaosviti/
- Жилавская И.В., Зубрицкая Д.А. История развития медиаобразования: уч. пособ. М.: Московский педагогический государственный университет, 2017. 120 с.
- Закон України «Про освіту». 2017. Відомості Верховної Ради, 38-39, 380. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
- Коневщинська О. Е. Розвиток медіаосвіти і медіакультури в умовах інформаційного суспільства. Інформаційні технології і засоби навчання. 2016. 54 (4). С. 32–41. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v54i4.1481>
- Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. Постанова Президії Національної академії педагогічних наук України від 20 травня 2010. URL: <https://lobtimucoz.ua/Mediaosvita/001konepsiavprovadzennamediaosvity.doc.pdf>
- Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. Постанова Президії Національної академії педагогічних наук України 21 квітня 2016 р. URL: www.mediaosvita.com.ua/material/
- Лук'янова Л. Законодавче забезпечення освіти дорослих: зарубіжний досвід. Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих, Українська Асоціація освіти дорослих. К.: Видавництво ТОВ «ДКС-Центр», 2017. 147 с.
- Найдьонова Л. Оновлення Концепції медіаосвіти: навіщо було потрібне і які зміни внесені. *MediaSapiens*. 2016. URL: https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/onovlennya_kontseptsii_mediaosviti_navischo_bulo_potribne_i_yaki_zmini_vneseni/
- Akyar B. C., Sapsaglam O. The effects of preschoolers' media usage habits on their daily life and sustainability. *Discourse and Communication for Sustainable Education*. Vol.10(2), 2019. pp.112-128. DOI: <https://doi.org/10.2478/dcse-2019-0022>
- Bozzola E., Spina G., Ruggiero M. Media devices in pre-school children: the recommendations of the Italian pediatric society. *Italian Journal of Pediatrics*. Vol. 44 (69). 2018. pp.45-53. DOI: <https://doi.org/10.1186/s13052-018-0508-7>
- Cuc M. C. The influence of media on formal and informal education. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. Vol. 143, 2014. pp. 68-72. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.07.359>
- Ebbeck M., Yim H. Y., Chan Y., Goh M. Singaporean parents' views on their young children's access and use of technological devices. *Early Childhood Education Journal*. Vol. 44 (2), 2016. pp. 127-134. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10643-015-0695-4>
- Huber B., Highfield K., Kaufman J. Detailing the digital experience: Parent reports of children's media use in the home learning environment. *British Journal of Educational Technology*. Vol. 49(5), 2018. pp. 34–43. DOI: <https://doi.org/10.1111/bjet.12667>

- Greenhow C., Lewin C. Social media and education: reconceptualizing the boundaries of formal and informal learning. *Learning, Media and Technology*, Vol. 41(1), 2016. pp. 6-30. DOI: 10.1080/17439884.2015.1064954
- Lee A. Media education in the School 2.0 era: Teaching media literacy through laptop computers and iPads. *Global Media and China*. Sage Journals. Vol.1(4), 2016. pp. 435-449. DOI: <https://doi.org/10.1177%2F2059436416667129>
- LeNoue M., Hall T. Eigmy M. Adult Education and the social media revolution. *Adult Learning: SAGE Journals*. Vol. 22 (2), 2011. pp. 4-12. DOI: <https://doi.org/10.1177/104515951102200201>
- Libarkin J., Kurdziel J. Research methodologies in science education: Qualitative data. *Journal of Geoscience Education*, Vol. 50 (2), pp.195-200.
- Loeb S., Dynarski S., McFarland D., Morris P., Reardon S., Reber S. Descriptive analysis in education: A guide for researchers. (NCEE 2017–4023). Washington, DC: U.S. Department of Education, Institute of Education Sciences, National Center for Education Evaluation and Regional Assistance, 2017. 53 p.
- Nikken P., Schols, M. How and why parents guide the media use of young children. *Journal of Child and Family Studies*. Vol. 24, 2015. pp. 3423–3435. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10826-015-0144-4>
- Pereira S., Fillol J., Moura B. Young people learning from digital media outside of school: The informal meets the formal. *Media Education Research Journal*. Communicar. Vol. XXVII(58), 2019. pp. 41-50. DOI: <https://doi.org/10.3916/C58-2019-04>
- Rideout V. J., Foehr U. G., Roberts D. F. Generation M2: Media in the Lives of 8–18 Year-Olds. Menlo Park, CA: The Henry J. Kaiser Family Foundation, 2010. 79 p. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED527859.pdf>
- Rowel Ch. From a Tweet to a Blog, to a Podcast, to a Book. *Social Media in Higher Education: Case Studies, Reflections and Analysis*. ed. by Ch. Rowel. Open Book Publishers, 2019. URL: <https://www.openbookpublishers.com/reader/945#page/24/mode/2up>

Reference

- Akyar, B. C., & Sapsaglam, O. (2019). The effects of preschoolers' media usage habits on their daily life and sustainability. *Discourse and Communication for Sustainable Education*. 10(2), 112-128. DOI: <https://doi.org/10.2478/dcse-2019-0022>
- Konevshynska, O. E. (2016). Rozvy`tok mediaosvity i mediakul`tury v umovax informacijnogo suspil`stva. [Development of media education and media culture in information society]. *Informacijni tehnologiyi i zasoby` navchannya*. 54 (4). 32–41. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v54i4.1481> [in Ukrainian].
- Kontseptsiiia vprovadzhennia mediaosvity v Ukraini [Concept of Media Education in Ukraine]. (2016). Postanova Prezydii Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy 21 kvitnia 2016 r. Retrieved from: www.mediaosvita.com.ua/material/ [in Ukrainian].
- Kontseptsiiia vprovadzhennia mediaosvity v Ukraini. [Concept of Media Education in Ukraine]. (2010). Postanova Prezydii Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy 21 kvitnia 2016 r.

- <https://lobtimucoz.ua/Mediaosvita/001konsepsiavprovadzennamediaosvity.doc>. pdf [in Ukrainian].
- Bozzola, E., Spina, G., & Ruggiero, M. (2018). Media devices in pre-school children: the recommendations of the Italian pediatric society. *Italian Journal of Pediatrics*. 44, 69, 45-53. DOI: <https://doi.org/10.1186/s13052-018-0508-7>
- Cuc, M. C. (2014). The influence of media on formal and informal education. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 143, 68-72. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.07.359>
- Ebbeck, M., Yim, H. Y., Chan, Y., & Goh, M. (2016). Singaporean parents' views on their young children's access and use of technological devices. *Early Childhood Education Journal*. 44 (2), 127-134. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10643-015-0695-4>
- Huber, B., Highfield, K., & Kaufman, J. (2018). Detailing the digital experience: Parent reports of children's media use in the home learning environment. *British Journal of Educational Technology*. 49(5), 34-43. DOI: <https://doi.org/10.1111/bjet.12667>
- Greenhow, C., & Lewin, C. (2016) Social media and education: reconceptualizing the boundaries of formal and informal learning. *Learning, Media and Technology*, 41(1), 6-30. DOI: <https://doi.org/10.1080/17439884.2015.1064954>
- Lee, A. (2016). Media education in the School 2.0 era: Teaching media literacy through laptop computers and iPads. *Global Media and China*. Sage Journals. 1(4). 435-449. DOI: <https://doi.org/10.1177%2F2059436416667129>
- LeNoue, M., Hall, T., & Eigmy M. (2011). Adult Education and the social media revolution. *Adult Learning: SAGE Journals*. 22 (2), 4–12. DOI: <https://doi.org/10.1177/104515951102200201>
- Libarkin, J., & Kurdziel, J. (2002). Research methodologies in science education: Qualitative data. *Journal of Geoscience Education*, 50 (2), 195-200.
- Loeb, S., Dynarski, S., McFarland, D., Morris, P., Reardon, S., & Reber, S. (2017). Descriptive analysis in education: *A guide for researchers*. (NCEE 2017–4023). Washington, DC: U.S. Department of Education, Institute of Education Sciences, National Center for Education Evaluation and Regional Assistance.
- Lukianova, L. (2017). Zakonodavche zabezpechennya osvity doroslyh: zarubizhnyj dosvid [Legislative Provision of Adult Education: Foreign Experience]. Instytut pedagogichnoyi osvity ta osvity doroslyh, Ukrayinska Asociaciya osvity doroslyh. K.: Vydavnyctvo TOV DKS-Centr. [in Ukrainian].
- Naidonova, L. (2016). Onovlennia Kontseptsii mediaosvity: navishcho bulo potribne i yaki zminy vneseni [Renovation of Media Education: Why it was Necessary and the Changes Introduced]. *MediaSapiens*. Retrieved from: https://ms.detector.media/mediaosvita/onovlennya_kontseptsii_mediaosviti_navishcho_bulo_potribne_i_yaki_zmini_vneseni/ [in Ukrainian].
- Nikken, P., & Schols, M. (2015). How and why parents guide the media use of young children. *Journal of Child and Family Studies*. 24, 3423–3435. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10826-015-0144-4>
- Pereira, S., Fillol, J., & Moura, B. (2019). Young people learning from digital media outside of school: The informal meets the formal. *Media Education Research*

Journal. Communicar. XXVII (58), 41-50. DOI: <https://doi.org/10.3916/C58-2019-04>

- Rideout, V. J., Foehr, U. G., & Roberts, D. F. (2010). *Generation M2: Media in the Lives of 8–18 Year-Olds*. Menlo Park, CA: The Henry J. Kaiser Family Foundation. Retrieved from: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED527859.pdf>
- Rowel, Ch. (2019). From a Tweet to a Blog, to a Podcast, to a Book. in *Social Media in Higher Education: Case Studies, Reflections and Analysis*. ed. by Ch. Rowel. Open Book Publishers. <https://www.openbookpublishers.com/reader/945#page/24/mode/2up>
- V Ukrayini onovleno Konceptsiyu vprovadzhennya mediaosvity [The Concept of Media Education Development in Ukraine]. (2010). *MediaSapiens*. https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/v_ukraini_onovleno_kontseptsiyu_vprovadzhennya_mediaosviti/ [in Ukrainian].
- Zakon Ukrayiny “Pro osvitu” [Law of Ukraine “On Education”]. (2017). Vidomosti Verkhovnoyi Rady, 38-39, 380. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].
- Zhilavskaya, I.V., & Zubritskaya, D.A. (2017). Istoriya razvitiya mediaobrazovaniya [The History of Media Education Development]. M.: Moskovskiy pedagogicheskiy gosudarstvenniy universitet [in Russian].

МЕДИАОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В УКРАИНЕ: АНАЛИЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ

Глеб Головченко, кандидат педагогических наук, доцент,
докторант отдела зарубежных систем педагогического образования
и образования взрослых имени Ивана Зязюна НАПН Украины,
ул. М. Берлинского, 9, Киев, 04060, Украина, g.golovchenko@gmail.com

Сейчас в условиях цифрового общества жизненно необходимыми навыками считаются медиаинформационные, полученные в результате медиаобразования. В статье проанализирована медиаобразовательная деятельность с позиции нормативно-правового обеспечения и опыта его практической реализации на территории Украины. Для исследования были использованы в комплексе такие методы: обзор литературы и нормативно-правовые документы, анализ, синтез полученных данных, прогностический метод.

Установлено, что развитие медиаинформационных навыков регулируется в контексте ряда законов Украины об образовании; приоритетные направления дальнейшего развития медиаобразования определены в Концепции развития медиаобразования на период до 2025 года. Проанализированы формы медиаобразования и задачи, стоящие перед ними. Выделена и обоснована целесообразность еще одной формы медиаобразования – «самообразование средствами медиа».

Ключевые слова: медиаинформационная грамотность, медиаобразование, нормативно-правовое обеспечение, формы медиаобразования, Украина.

MEDIA EDUCATION IN UKRAINE: LEGISLATIVE PROVISION ANALYSIS

Glib Golovchenko, PhD (Pedagogy), Associate Professor, Doctorate Students
of Department of Foreign Systems of Pedagogical and Adult Education
at Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education of NAPS of Ukraine,
9, M. Berlinskogo street, Kyiv, 04060, Ukraine, g.golovchenko@gmail.com

Today, in a digital society, media and information literacy, which is the result of media education, is considered vital. The importance of media education is acknowledged by Ukrainian authorities, researchers, practicing teachers, public organizations. Hence, Ukraine has acquired some experience in providing media education. The goal of the article is to analyze media education in Ukraine from the standpoint of regulatory and legal support and the experience of its practical implementation. A complex of scientific research methods was used to achieve the established goal: overview of literature and legislative documents; analysis, synthesis of the obtained results, prognostic method.

It was found out that a number of legal documents regulate the activities of the media sphere in Ukraine. However, the vast majority of them refer to the activities of the media or the regulation of the information sphere. Instead, the development of media information literacy is regulated not by a separate law, but in the context of a number of more global laws of Ukraine on education. Priority areas for further development of media education are defined in the Concept of media education for the period up to 2025. The analysis of the Concept regarding the forms of media education and the tasks facing them were analyzed. 7 forms of media education were characterized in the article: pre-school, school, out-of-school, higher school, for parents, for adults, non-formal media education. Inadequacy of using the term “media education through media” as non-formal media education was proved. The expediency of differentiating terms “non-formal” and “informal” media education was substantiated. Hence, one more form of media education was distinguished – “self-education through media”. It is defined as a self-organized acquisition of digital, informational and media competencies during daily activities related to professional, social or other activities, family or leisure. The perspectives of further research were outlined, particularly as an empirical investigation.

Keywords: forms of media education, legislative provision, media information literacy, media education, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 07.05.2020

Прийнято до друку 27.08.20